

Adam Choryński
Frank van Steenbergen
Julia M. Wittmayer
Derk Loorbach
Marek Nowak
Piotr Matczak

ZARZĄDZANIE LOKALNĄ ZMIANĄ SPOJRZENIE NA HOLENDERSKIE I POLSKIE PRZEMIANY OBSZARÓW MIEJSKICH

Abstrakt. Wobec problemów społeczno-ekonomicznych podejmowane są działania rewitalizacyjne. Skutkują one zmianami w przestrzeni miejskiej oraz konsekwencjami dla mieszkańców przekształcanych dzielnic. Problemy pojawiające się w skali globalnej stają się najbardziej odczuwalne na poziomie lokalnym. Artykuł prezentuje dwa przypadki: holenderski i polski. Analizowane przekształcenia w Carnisse, dzielnicy Rotterdamu, oraz na Śródcie, dzielnicy Poznania, służą pokazaniu wspólnych problemów działań rewitalizacyjnych, choć prowadzonych w skrajnie różnym kontekście ekonomiczno-historycznym. W obu przypadkach podkreślana jest rola działań rewitalizacyjnych dotyczących również warstwy społeczno-kulturowej. W przypadku holenderskim przedstawiono metody aktywizacji społecznej w drodze eksperymentów. Dane były zbierane w wywiadach pogłębionych, obserwacjach uczestniczących i nieuczestniczących, a także przez analizę dokumentów. Materiał do analizy polskiego przypadku pochodzi z prac nad oceną projektu rewitalizacji Śródki, a opiera się na wywiadach ankietowych z mieszkańcami oraz wywiadach pogłębionych i badaniach fokusowych z kluczowymi interesariuszami. Artykuł pokazuje nowe rozwiązania lokalne, dające nadzieję na zmianę kulturowo-społeczną, oraz zarysowuje zakres problemów wynikających z błędów podczas prowadzenia działań rewitalizacyjnych.

Słowa kluczowe: przemiana społeczno-kulturowa, rewitalizacja, obszary miejskie, dzielnice.

Wprowadzenie

Sytuacja społeczno-ekonomiczna dzisiejszego świata jest bardzo niestabilna. Ostatnie lata to czas kryzysu finansowego, niekiedy drastycznie odczuwanego przez mieszkańców miast. Problemy gospodarcze odciskają piętno również na administracji publicznej, a ta tnąc wydatki, pogarsza warunki życia. To właśnie w przestrzeni lokalnej, która wydaje się najodleglejsza od kłopotów finansowych wielkich gospodarek, kłopoty są odczuwane najbardziej. W tym zakresie jednostki muszą się mierzyć na co dzień z wyzwaniem, jakie stawia przed nimi globalne otoczenie. Prócz podkreślanego w ostatnich latach kryzysu finansowego, inne wielkie problemy również dotyczą mieszkańców miast. Słabnięcie więzi społecznych, starzenie się społeczeństw i związane z tym konsekwencje, brak zaufania społecznego to także zagrożenia. Istotną sprawą pozostaje też kwestia niedostosowania, słabość, a często i brak określonych polityk, mających na celu wsparcie mieszkańców lub ich

obronę przed skutkami wymienianych zagrożeń. Częstokroć wadliwe funkcjonowanie systemu władzy, zarówno na poziomie ogólnokrajowym jak i lokalnym, daje efekty odwrotne od pożądanych.

Właśnie w kontekście kryzysu państwa i jego instytucji a także niepewności na rynkach finansowych podejmuje się działania rewitalizacyjne. Wiele dzielnic, także o znaczeniu historycznym, w miastach na całym świecie pozostaje zapomnianych. Przez długoletni brak zainteresowania, a niekiedy i świadome dążenie do marginalizacji podlegają degradacji technicznej i społecznej. Działania rewitalizacyjne o charakterze infrastrukturalnym i społecznym mają degradacji dzielnic miejskich zapobiec.

W niniejszym artykule przedstawiono dwa przypadki, holenderski i polski, działań rewitalizacyjnych o bardzo różnym charakterze. Pierwszy to Carnisse, dzielnica holenderskiego Rotterdamu, w której problemy ekonomiczne odgrywają ważną rolę. Próbuje się tu podjąć kroki w kierunku aktywizacji ludności lokalnej, by pomimo wielu złożonych problemów była ona w stanie przeciwstawić się konsekwencjom kryzysu instrumentów państwa opiekuńczego. Drugim analizowanym przypadkiem jest Śródka, dzielnica Poznania, gdzie również podjęto działania rewitalizacyjne, obejmując zarówno sferę infrastruktury, jak i sferę społeczną. Zestawienie obu przypadków ma służyć konfrontacji działań rewitalizacyjnych w różnym kontekście ekonomicznym i społeczno-politycznym, pokazać, że pomimo skrajnie różnych uwarunkowań pewne założenia rewitalizacyjne powinny pozostać uniwersalne, a także wskazać, jak istotna jest rola instytucji państwowych.

Carnisse, Rotterdam (Holandia)

Rotterdam to drugie co do wielkości miasto w Holandii, liczące prawie 600 tys. mieszkańców. Jest miastem wielonarodowościowym, które zamieszkują przedstawiciele 127 nacji. Do niedawna Rotterdam był największym portem świata, położonym na silnie zindustrializowanym obszarze. Samo miasto jest podzielone rzeką Maas oraz starym portem na część północną i południową. Południowy brzeg rzeki od wielu lat był i jest zasiedlany przez imigrantów. W odróżnieniu od pozostałej części kraju populacja Rotterdamu nie starzeje się. Miasto zamieszkują głównie ludzie młodzi, o relatywnie niskim poziomie wykształcenia, częstokroć bezrobotni.

Carnisse stało się dzielnicą miasta na skutek gwałtownego rozwoju działalności portu na lewym brzegu rzeki Maas ok. 1900 r. Domy w Carnisse były budowane do połowy XX w. Liczące przeszło 11 tys. mieszkańców Carnisse jest uznawana przez władze miejskie Rotterdamu oraz przez władze krajowe za jeden z najbardziej zaniedbanych obszarów miasta¹, który charakteryzuje słaba infrastruktura i trwałe problemy społeczno-ekonomiczne. Władze miejskie uważają dzielnicę za społecznie podatną na zagrożenia (*socially vulnerable*), głównie w zakresie budownictwa mieszkaniowego, kohezji społecznej, poziomu edukacji, zdrowia a także kompetencji językowych.

¹ Carnisse, część Południowego Rotterdamu, w 2007 r. znalazła się na oficjalnej liście rządu Holandii, jako jedna z 40 jednostek mieszkaniowych specjalnego zainteresowania (*aandachtswijken*), co często tłumaczy się też jako osiedle problemogenne. Dostrzega się tam problemy społeczno-kulturowe, materialne i ekonomiczne. Carnisse razem z 7 innymi w Południowym Rotterdamie po dziś dzień (2012) jest uznawane za szczególny obszar i pozostaje przedmiotem specjalnej uwagi rządu.

Dane były zbierane poprzez kombinację metod obserwacji (uczestniczącej i nieuczestniczącej), wywiadów (formalnych i nieformalnych) oraz analiz dokumentów (analiza polityk, raportów naukowych, stron internetowych). Obserwacje odbywały się podczas spotkań i sesji związanych z projektami. Autorzy przeprowadzili łącznie 40 wywiadów z różnymi aktorami² omawianego osiedla, uzupełnionych wywiadami nieformalnymi.

Poza opisywanymi powyżej metodami badawczymi przeprowadzono eksperyment, nazwany Areną społeczności (*Community Arena*)³. Jest to proces uczestniczący, który wykorzystuje doświadczenia z takich koncepcji, jak zarządzanie w okresie przemian [Loorbach 2010], metody projektowania przyszłych wydarzeń (*backcasting*) [Quist 2007], badania skupiające się na edukacji społecznej (*social learning*) [Garmendia i Stag 2010] oraz podejście przez pryzmat potrzeb i możliwości [Sen 1985, Nussbaum 2000]. W eksperymencie przyjęto metodę aktywnego badania [Reason, Bradbury 2010]. W Arenie społeczności wybrano małą grupę kluczowych interesariuszy (ok. 15 osób). Osoby te uczestniczyły w spotkaniach i dyskusjach i przeszły wspólnie przez kilka kroków grupowego uczenia się, strukturyzując problemy dzielnicy, dokonując projekcji wydarzeń i zmian oraz budując koalicję wokół danego zagadnienia.

Eksperyment Arena społeczności rozpoczął się w sierpniu 2012 r. Początkowo, do lutego 2012 członkowie zespołu badawczego prowadzili wywiady, uczestniczyli w spotkaniach i zaznajamiali się z lokalną społecznością. Od lutego 2012 r. odbywały się spotkania dyskusyjne i do maja 2012 powstał opis problemu oraz została sformułowana wizja i pierwsze pomysły dotyczące ścieżek działania i środków zaradczych. W tym samym czasie rozpoczęto tzw. eksperyment przejścia oraz ponowne uruchomienie biura stanowiącego centrum społeczności lokalnej, wcześniej zamkniętego z powodu oszczędności.

Kontekst działań Carnisse podjętych w 2012 r. uzupełniają działania rządu, polegające na redukcji kosztów i cięciach finansowych oraz rezygnacji z idei państwa opiekuńczego⁴. Właśnie w osiedlach takich jak Carnisse trwający kryzys finansowy, zmiany demograficzne i odejście od państwa dobrobytu jest odczuwane najmocniej. Nie ma np. obecnie żadnych funduszy na duże inwestycje w infrastrukturze. Wynika to głównie z faktu, że dwóch historycznie najważniejszych inwestorów – władze (również lokalne) i firmy deweloperskie, są w trudnej sytuacji finansowej. Ci obaj potężni aktorzy odgrywali od lat 70. XX w. wielką rolę w rozwoju holenderskich terenów zurbanizowanych. Poza tym, że nie ma dostępu do jakichkolwiek środków finansowych na inwestycje⁵, sytuację przestrzeni miejskiej Carnisse komplikuje sprawa prywatnej własności 87% budynków mieszkalnych, co bardzo ogranicza możliwość działania.

² Przez aktorów rozumie się uczestników życia społecznego, przedstawicieli instytucji, grup, jednostki, interesariuszy.

³ Ten eksperyment badawczy stanowi część projektu InContext, finansowanego ze środków 7. Programu Ramowego Unii Europejskiej. Więcej informacji nt. projektu można znaleźć na stronie internetowej <http://incontext-fp7.eu/>

⁴ Rezygnacja z idei zachodniego państwa dobrobytu jest powszechna w większości krajów Zachodu (np. strategia wielkiego społeczeństwa w W. Brytanii).

⁵ Również aktorzy rynkowi nie inwestują specjalnie dużo w Carnisse. Przede wszystkim z powodu małych potencjalnych zysków, choć możliwości zarobku są w zasadzie nieprzebadane. To samo dotyczy szans na uzyskanie środków z różnego typu funduszy publicznych.

Ponadto w wyniku cięć w wydatkach rządowych oraz odchodzenia od idei państwa opiekuńczego stare struktury dobrobytu⁶ zostały zdemontowane, np. samorząd lokalny wygasił oferty finansowania prac na rzecz podtrzymania poziomu życia, przeorganizowano cały system opieki społecznej, zmieniono budżety organizacji zrzeszających mieszkańców, tradycyjnych struktur obywatelskich. Pomimo tych zmian na wysokim poziomie pozostaje aktywność organizacji rządowych i pozarządowych, jak również trwająca od dawna działalność specjalistów i badaczy. Mieszkańcy Carnisse, którzy wzięli udział w opisywanym badaniu jako uczestnicy lub respondenci, wyrażali frustrację tą sytuacją⁷, ale mimo to byli chętni do podjęcia naprawy osiedla poprzez udział w pojawiających się inicjatywach.

Jednakże działania różnych wydziałów władz miejskich, dążących do poprawy sytuacji, były przez respondentów oceniane krytycznie. Miejscy urzędnicy, paraliżowani biurokracją starali się poradzić sobie z problemami, jednak mieszkańcy, przedsiębiorcy, wolontariusze z Carnisse byli zniechęceni trudnościami.

Eksperyment Arena społeczności z nową, innowacyjną formą zarządzania miał na celu uzyskanie większej ilości danych o toczących się zmianach. Takie podejście oparte na uczestnictwie badaczy i ich prace z grupą wybranych interesariuszy miało na celu poszukiwanie nowych wizji i alternatyw przyszłości Carnisse. Zauważalne stało się dążenie ludzi do poszukiwania innowacyjnych sposobów radzenia sobie z bieżącymi wyzwaniami. Większość z nich zauważała krótkowzroczność obecnych praktyk, jednak obecny porządek blokował zmiany. Lokalne rozwiązania skupiają się wokół inicjatyw oddolnych, które charakteryzuje silna niezależność oraz silny charakter demokratyczny. Staje się to widoczne w wizjach dotyczących przyszłości, nazwanych Kwitnące Carnisse, rozwiniętych podczas eksperymentu Arena społeczności. Wizja ta cechowała się wyraźnym optowaniem za stosowaniem alternatywnych źródeł energii, zachęt lokalnej ekonomii oraz form życia społecznego (życie z innymi zamiast życia *obok* innych). Te rozwiązania stały się widoczne podczas odtworzenia i ponownego otwarcia lokalnego centrum społecznego.

Tego typu eksperymenty są niezwykle kruchym i delikatnym narzędziem. Ich wsparcie albo inicjowanie wymaga znacznej wiedzy na temat specyfiki lokalnej społeczności i zaufania tej społeczności do zastosowania eksperymentów.

Śródka, Poznań (Polska)

Problem rewitalizacji Śródki, dzielnicy Poznania, można rozpatrywać w kontekście Europy Środkowej, transformacji postsystemowej i związanej z tym zmiany społecznej. Główne problemy w omawianym przypadku to czynniki wywodzące się z przeszłości, ale i z dzisiejszych działań, jak choćby reformy prawne i organizacyjne, czy ewolucja w myśleniu o zarządzaniu przestrzenią miejską [Zaniewska 2010]. Jednak mimo różnic obie analizowane

⁶ Struktury dobrobytu, które zostały zakreślone w l. 1960-1980, w okresie wielkoskalowego rozwoju przestrzeni miejskich (*Stadsvernieuwing*).

⁷ Także ze względu na status osiedla zaniedbanego Carnisse było w ostatnich latach elementem wielu procesów uczestniczących. Podczas przygotowywania niniejszego artykułu prócz samej Areny społeczności toczy się kilka takich działań. Respondenci przekazywali jasne sygnały, że są już przytłoczeni i sfrustrowani mnogością inicjatyw, procesów czy działań podejmowanych w ich okolicy. Mieszkańcom większość działań wydaje się niepowiązana ze sobą. Dlatego zdobycie zaufania i zaangażowania mieszkańców, specjalistów z Carnisse było sporym wyzwaniem, co było też wzmocnione przez problemy ekonomiczne i społeczne opisywane już wcześniej.

dzielnice, Carnisse i Śródka, są podobne, gdyż wymagają przedsięwzięć rewitalizacyjnych, przywracających ich atrakcyjność i witalność.

Ważna pozostaje też kwestia nowo powstałych mieszkań. We wszystkich dużych miastach jest widoczny przyrost, a w przypadku Warszawy, Krakowa i Wrocławia – mały odpływ mieszkańców, bądź jak w stolicy – wzrost liczby zameldowanych.

Rewitalizacja Śródki stanowi element szerszego programu, w którym powołane zostały specjalne organy w urzędzie miasta Poznania (Komisja Rady Miasta ds. Rewitalizacji, pełnomocnik prezydenta do spraw rewitalizacji, zespół zadaniowy oraz oddział rewitalizacji w Wydziale Rozwoju Miasta). Program rewitalizacji zakładał uspołecznienie tego procesu. Pierwszym etapem były konsultacje społeczne, spotkania z mieszkańcami i badania ankietowe. W ramach rewitalizacji Śródki elementy odnowy infrastrukturalnej połączone zostały z działaniami budującymi integrację społeczną i aktywność.

Koncepcja rewitalizacji Śródki, najstarszej dzielnicy Poznania, opierała się na trzech głównych inwestycjach infrastrukturalnych: odbudowie historycznego mostu Jordana, który miał jak kiedyś łączyć Ostrów Tumski ze Śródką, modernizacji obiektów sportowych oraz renowacji zabytkowego zespołu obiektów Ośrodka Szkolno-Wychowawczego. Odbudowę mostu Jordana udało się zrealizować w ramach pilotażowego projektu wytyczenia ścieżki turystycznej – Traktu Cesarsko-Królewskiego w Poznaniu. Również prywatni inwestorzy podjęli pewien wysiłek, odnawiając część zniszczonych kamienic.

Wraz z pracami inwestycyjnymi rozpoczęto projekty kulturowe i społeczne, pokazujące dziedzictwo historyczne Śródki. Miały one zróżnicowany charakter i angażowały rozmaite grupy i instytucje. Warto podkreślić, że wiele działań w sferze kultury, skupionych było wokół mostu Jordana. Grupa lokalnych aktywistów zaczęła wydawać magazyn, skupiając się na zmianach postępujących na obszarze Śródki, organizowano też spotkania integracyjne dla mieszkańców.

Istotnym aspektem procesu rewitalizacji było wzajemne oddziaływanie czynników zewnętrznych i wewnętrznych, które działały na siebie katalizująco. Aktywność i współpraca wewnątrz społeczności współgrały z mechanizmami chroniącymi lokalną społeczność przed zewnętrznymi działaniami spekulacyjnymi i dążeniem do szybkiego zysku. Takie podejście skupiało się na marginalizowanych mieszkańcach, aktywizując ich przez uczestnictwo w dyskusji o przyszłym kształcie ich miejsca zamieszkania. Przyczyniło się to do zmian na Śródce, a sama dzielnica stała się w pewnym stopniu obszarem modnym i atrakcyjnym, również dla badaczy społecznych prowadzących różnego typu eksperymenty społeczne. Działania aktywizacyjne, choć zainicjowane przez władze miasta, sprowokowały działania oddolne, angażujące mieszkańców, ale także aktywistów spoza dzielnicy. Działania rewitalizacyjne były jednocześnie skierowane na realizację przewidywanych oczekiwań turystów i stanowiły element nowej strategii promocyjnej miasta.

Wart podkreślenia jest problem braku narzędzi prawnych dających umocowanie działaniom o charakterze rewitalizacyjnym. W szczególności brakuje narzędzi prawnych pozwalających sterować procesem rewitalizacyjnym w celu chronienia mieszkańców przed niepożądanymi skutkami (np. nadmiernym wzrostem czynszów [Billert 2008]).

Ocena działań rewitalizacyjnych nie jest sprawą prostą. Pojawiają się zarówno opinie o prototypowym charakterze tego przypadku, jako wzorze do naśladowania w innych miastach, jak i opinie krytyczne [Wójcicki 2010; Kaźmierczak i in. 2011; Górecki i Zębik 2009; Dolata 2012]. Przeprowadzone w latach 2010-2011 badanie, mające na celu ocenę pilotażowego projektu rewitalizacji, obejmujące wywiady ankietowe, analizy zmian infrastruktury miejskiej, standaryzowane wywiady z głównymi reprezentantami mieszkańców, aktywnymi mieszkańcami oraz wywiady fokusowe, nie wykazały wyraźnej poprawy lokalnej ekonomii, w zasadzie doszło do spadku jakości i ilości usług lokalnych. Zwiększyła się liczba zaparkowanych samochodów, będących własnością mieszkańców Śródky i pochodzących spoza dzielnicy. W ciągu pięciu lat od rozpoczęcia pilotażu rewitalizacji nastąpił odpływ ludności miejscowej. Doszło do niekompletnej wymiany mieszkańców – ubożsi ustąpili miejsca zamożniejszym. Proces gentryfikacji zatrzymał się jednak. Nie jest to efekt działań wspieranych przez określone polityki, a brak mechanizmów ograniczających wzrost cen mieszkań powyżej odpowiedniego – akceptowanego przez lokalny rynek, poziomu. Można stwierdzić, że odpływ ludności pierwotnie zamieszkującej dzielnicę przekształcił tożsamość Śródky. Aktywność społeczna zapoczątkowana przez proces rewitalizacyjny oznaczała zmianę społeczną, zapoczątkowała budowę poczucia podmiotowości mieszkańców. Jednocześnie jednak część aktywistów przestała się angażować, co doprowadziło do zmniejszenia zbudowanego już zaufania społecznego. Początkowe wysokie zaangażowanie emocjonalne w postępujące zmiany przekształciło się z czasem w poczucie dystansu a nawet nieufności.

Podsumowanie

W niniejszym artykule zaprezentowane są dwa przypadki działań o charakterze rewitalizacyjnym, prowadzonych w odmiennych warunkach społeczno-ekonomicznych. W przypadku holenderskim działania skupione były na mieszkańcach dzielnicy Carnisse. Wynikało to z trudnej sytuacji ekonomicznej, wywołującej negatywne konsekwencje w sferze społecznej dzielnicy. Podjęte działania miały głównie cel aktywizacyjny i budujący potencjał społeczny, pozwalający na wzięcie odpowiedzialności za przyszłość dzielnicy przez samych jej mieszkańców. W przypadku poznańskiej Śródky działania rewitalizacyjne w dużo szerszym zakresie były inicjowane przez władze miasta i administrację. Łączyły inwestycje infrastrukturalne oraz aktywizację społeczną. W tym zakresie rewitalizację Śródky należy uznać za przedsięwzięcie kompleksowe. W istocie było to działanie w pewnym zakresie pilotażowe i dzięki temu koncentrowało dużą uwagę i mobilizowało do aktywności. W przypadku działań w dzielnicy Carnisse mamy do czynienia z czymś w rodzaju lokalnego eksperymentu społecznego o mniejszych ambicjach z perspektywy całego miasta Rotterdam czy całego kraju.

Pomimo różnic między analizowanymi przypadkami można dostrzec pewne łączące je punkty. Badając rewitalizację w Rotterdamie i w Poznaniu, zauważa się wyraźną słabość instytucji państwowych. W Holandii w związku z efektami kryzysu ekonomicznego państwo

rezygnuje z pewnych zadań, podejmowanych przez administrację publiczną⁸. Konieczność ich wykonania spadła bezpośrednio na mieszkańców, jednak w momencie podejmowania przez nich takich prób działania były paraliżowane przez ograniczenia biurokratyczne. Konsekwencją była niechęć do instytucji państwowych i administracji lokalnej, a nawet dążenie do wykluczenia tych struktur z przestrzeni decyzyjnych. W polskim przypadku słabością instytucji administracji państwowej czy samorządowej jest brak planów, co ogranicza działania rewitalizacyjne. Problemem jest też brak wystarczającej aktywności administracji i samych mieszkańców już w czasie prowadzenia działań rewitalizacyjnych, co skutkowało przejęciem przez rynek decydującej roli w kształtowaniu przemian. Konsekwencją stało się obniżenie zaufania i zwątpienie w instytucje miejskie. Poza tym obserwując rewitalizację Śródky, można stwierdzić, że konieczne są spójne działania w zakresie inwestycyjnym i kulturowym, wykorzystujące narzędzia społeczne, by chronić tych, których miejsce zamieszkania ma być przekształcane.

Literatura

1. Billert A., 2008, *Sens i funkcja ustawy rewitalizacyjnej*, [w:] *Wybrane problemy rozwoju i rewitalizacji miast: aspekty poznawcze i praktyczne*, red. J. J. Parysek, A. Tölle, Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań.
2. Dolata D., 2012, *Przemiany poznańskiej Śródky: rewitalizacja czy gentryfikacja?* [w:] *Deklinacja odnowy miast: z dyskusji nad rewitalizacją w Polsce*, red. K. Derejski i in., Wydawnictwo Naukowe Wydziału Nauk Społecznych UAM, Poznań.
3. Garmendia E., Stagl S., 2010, *Public Participation for Sustainability and Social Learning: Concepts and Lessons from Three Case Studies in Europe*, *Ecological Economics* (69).
4. Górecki J., Zębik G., 2009, *Ocena zjawisk psychospołecznych i demograficznych towarzyszących dotychczas realizowanym wybranym projektom rewitalizacji w Będzinie, Poznaniu i Warszawie*, [w:] *Demograficzne i społeczne uwarunkowania rewitalizacji miast w Polsce*, red. A. Zborowski, Instytut Rozwoju Miast, Kraków.
5. Kaźmierczak B., Nowak M., Palicki S., Pazder D., 2011, *Oceny rewitalizacji. Studium zmian na poznańskiej Śródce*, Wydawnictwo Wydziału Nauk Społecznych UAM, Poznań.
6. Loorbach D., 2010, *Transition Management for Sustainable Development: a Perspective*, *Complexity Based Governance Network*, *Governance*, 23 (1).
7. Nussbaum M., 2000, *Women and Human Development: The Capabilities Approach*. Cambridge, Cambridge University Press.
8. *Przestrzenne aspekty rewitalizacji – śródmieścia, blokowiska, tereny poprzemysłowe, pokolejowe, powojenne*, 2009, red. W. Jarczewski, Instytut Rozwoju Miast, Kraków.
9. Quist J., 2007, *Backcasting for a Sustainable Future: the Impact after Ten Years*. Delft, Eburon Publishers, ISBN 978-90-5972-175-3.
10. Reason P., Bradbury H., 2010, *Action Research. Participative Inquiry and Research, Introduction*, Sage, London.
11. Sen A., 1985, *Commodities and Capabilities*. Elsevier, Amsterdam.
12. Wójcicki M., 2010, *Miejski Program Rewitalizacji dla Miasta Poznania i dzielnicy Śródka – przykład uspołecznionego modelu odnowy miasta*, [w:] *Praktyczne aspekty badań regionalnych*, *Varia* vol. III, Biuletyn Instytutu Geografii Społeczno-Ekonomicznej i Gospodarki Przestrzennej nr 12, Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań.
13. Zaniewska H., 2010, *Rewitalizacja wybranych obszarów śródmiejskich Poznania – cele i założenia*. *Problemy Rozwoju Miast*, 3/2010.

⁸ Trzeba tu zauważyć, że zakres świadczeń oferowanych przez holenderskie agendy państwa znacznie przewyższa możliwości polskiego państwa opiekuńczego.

LOCAL CHANGE MANAGEMENT. A LOOK AT THE DUTCH AND POLISH URBAN LAND TRANSFORMATIONS

Abstract. Because of socio-economic problems there are revitalisation activities undertaken. They effects changes in the urban space and bring different consequences for the inhabitants of transformed districts. Problems that are appearing in the global scale are becoming mostly felt on the local level. This paper presents two cases – Dutch and Polish. Analysed are the transformations in Carnisse, a district of Rotterdam, and Śródka, part of Poznań. This comparison shows common problems in revitalisation activities, even though are proceeded in different economic and historic contexts. In both cases the role of revitalisation activities also in socio-cultural sphere is underlined. In the Dutch case study methods of social activation by experiments have been shown. The data were collected by in-depth interviews, participatory and non-participatory observations, and by documents analysis. The data for the analysis of the Polish case have been prepared during works on the evaluation of the Śródka revitalisation project, and base on interviews with inhabitants and in-depth interviews with key-speakers. The paper presents new local solutions giving the chance for socio-cultural change and outlines the scope of problems resulting from mistakes appearing during proceeding revitalisation activities.

Key words: socio-cultural change, revitalisation, urban area, districts.

Mgr Adam Choryński
Instytut Środowiska Rolniczego i Leśnego
Polskiej Akademii Nauk
Poznań

Mgr Frank van Steenbergen
Holenderski Instytut Badawczy Przemian (DRIFT)
Uniwersytet Erasmusa
Rotterdam

Mgr Julia M. Wittmayer
Instytut Środowiska Rolniczego i Leśnego
Polskiej Akademii Nauk
Poznań

Prof. Derk Loorbach
Instytut Środowiska Rolniczego i Leśnego
Polskiej Akademii Nauk
Poznań

Dr Marek Nowak
Instytut Socjologii
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza
Poznań

Dr hab. Piotr Matczak
Instytut Socjologii
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza
Poznań